

Drago ŽUPARIĆ

DUHOVNO RASPOZNAVANJE U SVAGDANJEM ŽIVOTU*

Psihološko-duhovni aspekti

Sažetak

Velika tema "duhovnog raspoznavanja" nije zapravo ništa novo u duhovnoj teologiji. Ovaj članak podijeljen je u dva veća naslova koji govore o raspoznavanju pod psihološko-duhovnim vidom.

Prvi naslov govori o raspoznavanju kao putu traženja, gdje ću raščlaniti unutrašnji dinamizam kršćanskog života. Zatim ću se kratko zaustaviti na biblijskim izvorima SZ i NZ koji govore o raspoznavanju. Nakon toga prijeći ću na terminološku analizu riječi "raspoznavanje" i "duhovno". Imajući u vidu djelo sv. Ignacija Loyole, njegove duhovne vježbe, spomenut ću analizu razlikovanja duhova, tema klasična i draga Ignaciju, zaustavljajući se na pojmu vrednota i inkonzistenci, a što je važno glede raspoznavanja.

Drugi naslov je posvećen refleksiji puta duhovnoga raspoznavanja i predočit ću njegove temeljne trenutke: pamćenje, razum i volju. Nadalje, govorit ću o kriterijima raspoznavanja i zaključiti sa strukturom duhovnoga raspoznavanja, polazeći od trinitarne stvarnosti i opisujući strukturu Isusova razlučivanja.

Uvod

Govoriti o duhovnom raspoznavanju, znači govoriti o velikoj kategoriji kršćanskog i osobnog duhovnog rasta. Po svojoj naravi ono se odnosi na "budućnost". Ako bismo se zapitali koje je "pitanje" danas najvažnije za Crkvu i čovjeka, sigurno bi se problematika duhovnog raspoznavanja našla, ako ne na prvom, onda među prvim mjestima, jer ako bismo imali svo religiozno znanje, a ne bismo znali odabrati što, ne bismo se duhovno ostvarili. Pristupiti ovoj temi, ne može biti drukčije do li na parcijalan način,

* Predavanje održano 18. listopada 1997. u Sarajevu u okviru programa obilježavanja Dana Vrhbosanske katoličke teologije.

jer o tome postoji obilna literatura. Ovdje ću se ograničiti na predstavljajući bitnih linija, tj. reći u čemu se sastoji duhovno raspoznavanje i kako ga ostvariti, odnosno dati skroman doprinos refleksiji o duhovnom raspoznavanju kako bi otkrili sve njegovo bogatstvo, vrijednost i aktualnost.

I. U traženju životnog smisla

"Nemojte se prilagođavati tome svijetu! Naprotiv, preobličavajte se obnovom svoga uma da možete uočavati što je volja Božja: što je dobro, ugodno i savršeno! (Rim 12,2).

Ovako piše apostol Pavao subraći u Rimu. Iz toga novozavjetnog teksta proizlazi zahtjev živjeti u svakoj prilici na način koji dolikuje najizvornijem i najznakovitijem stilu kršćanskog života. Bog je u svojoj dobroti stvorio čovjeka na svoju sliku, darovao mu život i omogućio mu je da ga spozna i ljubi. Taj isti Bog mu se objavio riječima i djelima te poslao svoga Sina da bude posrednikom između ljudi i Njega. Tako je Isus, posrednik ne samo između Boga i ljudi, nego također između čovjeka i čovjeka, Put i Vrata u život. Dakle, Bog nas sve zove na jedan uzvišen poziv i daje nam posebno poslanje koje se uklapa u Njegov nacrt spasenja, ima za svakoga od nas nacrt, želi nešto s nama, ocrtava nam put koji nam je slijediti, da svatko od nas ostvari njegovu volju.¹

Krštenje i Duh: dinamizam kršćanske egzistencije

Poznato nam je da nisu svi prihvatili Kristov poziv i to pod izlikom, da ono što je za nekoga dobro, nije i za drugoga. Također i zbog ovakvog promatranja treba svratiti pozornost na traženje i prepoznavanje znakova Božjeg poziva prema nama ljudima. Evo, dakle čovjek je stavljen pred izbor. Za kršćanina njegov život ne znači statično ili vodoravno postavljanje. Živa smo bića, u sebi imamo klicu života, te kao takvi pozvani smo analizirati vrijednost našeg rada, naših težnji i poticaja koji dolaze izvana. Stvoreni smo kao slobodna bića, s mislima, osjećajima, aktivnostima, težnjama. Možemo razgovarati i priopćavati drugim ljudima, društvu, stvarima, svijetu. Sve to jamči da ponašanje u kršćanskom životu ima svoj početak, uzrok i kraj. Prema sv. Pavlu, sav naš život, da bude potpun, treba biti utemeljen u Isusu Kristu.

¹ Kaže D. Bonhoeffer (1906-1945): "Volja Božja se ne postavlja u srce čovječje pod vidom jedne jedine mogućnosti, koja sjaji kao svjetlo sunčevo... Ova volja Božja može se predstaviti pod mnogostрукim vidicima... Svako jutro se pitamo: kakav trebam biti, *hic et nunc*, u ovoj situaciji, u ovom životu, s Bogom i s Isusom Kristom?" BONHOEFFER D., *Ethique*, Geneve 1965, str. 21.

Uz vjeru, ufanje i ljubav, krštenje koje je nazvano "kupelju ponovnog rađanja, obnove koju čini Duh Sveti..." (Tit 3,5), trajni je znak našega života: danas i uvijek, taj sakrament je princip kršćanskog života koji nas potiče razmišljati u terminima Isusova života i smrti. Tako, uranjanje u vodu znak je uskrsnuća - dakle novoga života s Kristom. Tako na Pavlovoj liniji možemo promatrati krštenje u njegovu obnoviteljskom i simboličnom vidu i to kao smrt grijehu, te kao oslobođenje "staroga čovjeka" da postane novo stvorenje, kao početak novoga života u Kristu.

Po krštenju postajemo članovi Crkve i kao takvi, otkrivamo značenje preobrazbe koja se dogodila po krštenju. Sjedinjenje "u Kristu" ostvaruje se po Duhu Svetom u krštenju, koji također i svu dinamičnu aktivnost Crkve prožima, upravlja i inspirira. U tom kontekstu možemo reći da se duhovno raspoznavanje predstavlja kao životna konstanta kršćanina u vjeri na prijelazu iz djetinjte dobi u savršen i zreo život čovjeka.

Biblijska nauka

Cijela nas Biblija potiče na traženje volje Božje, pa je zato raspoznavanje u najtješnjoj vezi s ostvarenjem kraljevstva Božjega, jer duhovno raspoznati znači prije svega razmišljati o vrednosti svojih čina, želja ili poticaja koji dolaze izvana.

Tražiti znakove duhovnog raspoznavanja u *Starom zavjetu*, znači zaustaviti se na cjelokupnom Svetom Pismu (SP). Doista, na svim stranicama Biblije riječ je o ovoj temi koja ima za svrhu preoblikovati ljudsko srce, središte osobnosti. Na prvim stranicama SP vidimo kako se radi o svojevoljnoj odluci raspoznati dobro od zla: "Gledaj! Danas preda te stavljam: život i sreću, smrt i nesreću..., pred vas stavljam: život i smrt, blagoslov i prokletstvo. Život, dakle, biraj..." (Pnz 30,15-20). Vidimo kako je čovjek obvezan raspoznati i odlučiti. U konačnici, on u srcu, a ne u intelektu, igra na kartu svoje slobode te treba pristati na jedan izbor, na ono "što je volja Božja", a nadići mračnost svoga srca i pameti.

Izbor se na poseban način vidi kod razlučivanja "pravih" od "krivih" proroka koje je Bog slao svome narodu pa je stoga velik naglasak stavljan na izvršenje proročke riječi. Tako je izabrani narod imao izvanrednu priliku iskusiti veliki dar priopćenja Božje volje preko proroka. Taj "kontakt" s Jahvom bio je blagoslovljeni odnos i privilegij židovskog naroda. Kriterij po kojem se raspoznavalo prave od krivih proroka bio je sljedeći:² 1) istinsko prorokovanje kao božanski dar; 2) moralna obveza prepoznati pravo-

2 Usp. McNAMARA M., *I criteri di discernimento in Israele: veri e falsi profeti* u *Concilium* 9 (1978) 19-35.

ga proroka; 3) stvarnost krivog proroštva (krivi proroci su "prorokovali" ono što je želio čuti kralj ili narod); 4) kriterij proroka (uvjerenje da su susreli Boga); 5) kriterij za narod: a) pravovjernost i poticaj na apostaziju,³ b) ispunjenje proroštva, c) sadržaj propovijedanja: nesreća ili prosperitet, d) moralni život proroka, e) raspoznavanje i proživljena osobna vjera.

Tema duhovnog raspoznavanja je temeljna i u Novom zavjetu. Nekoliko ključnih tekstova može nam dati ideju u važnosti naše teme.

"Kad nastane večer, govorite: 'Bit će lijepo vrijeme jer je nebo crveno.' A kad osvane dan, kažete: 'Danas će biti oluja jer je nebo crveno i mutno.' Tako vi znate protumačiti izgled neba, a znake vremena ne znate!" (Mt 16,2-3). *"Licemjeri! Znate prosuditi izgled neba i zemlje. Kako onda ne prosudite ovo vrijeme? Zašto sami od sebe ne sudite što je pravo?"* (Lk 12,56-57). *"Duha ne gasite! Proročke govore ne prezirite, nego sve provjeravajte, što je dobro, zadržavajte. Uklanjajte se svakom zlu!"* (1 Sol 5,19-22).

U svim novozavjetnim tekstovima, a posebno kod Pavla, nalazimo govor o razlikovanju "duhova" ili "nadahnuća". NZ upotrebljava izraz "dokimazo" (1 Kor 12,10), što ima značenje: ispitivati, istraživati, prosuđivati, spoznati koliko nešto vrijedi. Tim značenjima pridodana su i druga, npr. "krino" i "krisis", suditi, analizirati, odabrati..., te uporaba i drugih izričaja kao što je npr.: "diakrino", rastavljati, razlikovati, izabrati, prosuditi.

U sinoptičkim evanđeljima tema raspoznavanja je usredotočena na Isusovu osobu i djelo. Analizirajući pomno Isusovo djelo, zapažamo da je njegov izbor uvijek bio vjernost SP i kao da želi objaviti kako je riječ Božja krajnji kriterij raspoznavanja.⁴ Evanđelist Ivan opisuje duhovno raspoznavanje kao konačni izbor a ne kao muku odlučivanja. U tom smislu 1 Iv poslanica ima znakovitu vrijednost glede duhovnog raspoznavanja, u kojoj Ivan pokazuje kako uvjeti života Crkve proizvode život Isusov. U 15. pogl. Dj (govor o saboru u Jeruzalemu) imamo primjer "jakog" pastoralnog raspoznavanja u prvoj kršćanskoj zajednici. Radi se o djelovanju Duha Svetoga čije jasne inicijative osiguravaju mir i širenje prve Crkve.

U Pavlovim spisima prisutno je opominjanje na otkrivanje volje Božje u životu Crkve i kršćanina.⁵ Kod njega duhovno ras-

3 Usp. Pnz 13,1-5 gdje krivi proroci mogu nagovarati na idolopoklonstvo. Kriterij treba biti vjernost istini izraelske vjere.

4 Upleten u tematiku razvoda braka, Isus se oslanja na Pisma (Mk 10,1-12).

5 Rim 12,2: "... preobličavajte se obnovom svoga uma da mognete uočavati što je volja Božja: što je dobro, ugodno i savršeno!" Evo i nekoliko temeljnih Pavlovih tekstova o raspoznavanju: 1 Sol 5,19-21; Rim 1,28-32; 2,17-24; 14,18-23; Fil 1,9-11; Ef 5,8-10.

poznavanje poprima značenje radikalne i vitalne funkcije kršćanina. Riječ "dokimazein" često ima i druga značenja, kao npr. da označi čin kojim kršćanin kuša sebe samoga kako bi otkrio i izvršio ono što Bog želi. U Pavlovim spisima dva su mjesta koja zaslužuju posebnu pozornost. Prvi odlomak je o *imperativima* koji potiču kršćane Soluna: "Duha ne gasite! Proročke govore ne prezirite, nego sve provjeravajte, što je dobro, zadržavajte. Uklanjajte se svakome zlu!" (1 Sol 5,19-22). Kako vidimo, riječ je o raspoznavanju ili bolje rečeno o imperativu, koji se tiče svakog kršćanina bilo koje epohe. Dar Duha je obilježje mesijanskog vremena pa je stoga i raspoznavanje na koje Duh potiče jedan od njegovih darova (1 Kor 12,10; 14,29), te treba postati *habitus* kršćanskog ponašanja koji će se protegnuti na cjelokupno polje života.

Drugi odlomak se tiče *moralnog* teksta iz Rim 12,1-3: "Zaklinjem vas, braćo, milosrđem Božjim da prinesete sebe kao žrtvu živu, svetu i ugodnu Bogu - kao svoje duhovno bogoštovlje. Nemažite se prilagodavati ovom svijetu! Naprotiv, preobličavajte se obnovom svoga uma da mognete uočavati što je volja Božja: što je dobro, ugodno i savršeno!" Ovdje raspoznavanje znači "djelovanje" koje zahtijeva obraćenje i preoblikovanje vlastitoga života u Bogu.

Sažimajući do sada rečeno, možemo već usvojiti neke bitne elemente raspoznavanja objašnjenih u SP. Kako u vrijeme proroka, tako i u NZ raspoznavanje postaje zahtjev za prepoznavanjem izvorne Riječi Božje. U tekstovima NZ vide se tri elementa: a) područje raspoznavanja je veoma široko u kojem se traži volja Božja na poticaj Duha Svetoga; b) akteri raspoznavanja izlaze od Duha Svetoga koji je konstitutivni element našeg kršćanskog života, dinamičan princip i norma djelovanja; c) ostali kriteriji raspoznavanja zahtijevaju slušanje Riječi, vjernost tradiciji, zajedničku izgradnju te korektnu moralnu i teološku praksu.⁶

Duhovno raspoznavanje: raspoznavanje između napetosti i životne neodlučnosti

U vremenu u kojem živimo, gdje su trajne poruke i poticaji na dobro - nažalost i na zlo - te gdje se čini da poticaji prevladavaju više instinktivnu nego duhovnu sferu, volja za kršćanskim životom svakodnevno se suočava s poticajima koji vuku nadalje. Bez sumnje je da u dubini svakog čovjeka postoji sukob između dobra i zla. Isto tako i sam duhovni život se odvija među takvim tenzijama, pa je zato potrebno jedno raspoznavanje raznih unutrašnjih procesa i poticaja koji nas zaokupljaju. Duhovno raspoz-

⁶ Usp. MAGGIONI B., *I fondamenti biblici del discernimento*, u AA.VV., *Formazione al discernimento nella vita religiosa*, Rogate, Roma 1987, str. 70.

navanje treba biti ponajprije jedna analiza unutrašnjih poticaja, okolnosti i osobe, pod vidom odluke koja odgovara dobru, volji Božjoj i evandeoskim kriterijima.

Duhovno raspoznavanje trebat će se primijeniti na cjelokupni kršćanski život. Već Aristotel u svom djelu *Nikomahova etika*⁷ (gdje govori o etici konkretnog djelovanja) govori o raspoznavanju kao trenutku razumnog čina koji prosuđuje na praktičnom polju, a ne na području znanstvenom, teoretskom ili spekulativnom. Dakle, raspoznati je čin koji se događa "u Duhu" u reciprocitetu s Kristovom ljubavlju. Stoga će Kugelman reći da kršćanin, prosvjetljen i vođen Duhom Svetim, može vrednovati sve ljudske događaje i sve ljudske znanosti. Duh ne daje informacije za studij i znanost, već daje duhovnome čovjeku mogućnost prosudaba svih stvarnosti univerzuma u svjetlu božanskog plana za čovjekovu sudbinu.⁸ Nadalje, duhovno raspoznavanje je kao ključ za interpretiranje onoga što mi Gospodin želi reći u konkretnoj situaciji vremena i prostora u kojem se nalazim, odnosno njegov poziv preko kojega i u kojemu mi objavljuje svoju volju i ono što očekuje od mene, kao odgovor, po slobodnom izboru od onoga što stavlja preda me.⁹

O pojmu "raspoznavanje"¹⁰

Sada možemo prijeći na projašnjenje pojma raspoznavanje u njegovu etimološkom i kršćanskom značenju. Neki autori ga opisuju kao duhovnu aktivnost koja nas dovodi do otkrivanja poticaja Duha Svetoga u odlučnom trenutku kršćanskog življenja, za promjenu i znakoviti izbor s evandeoskog stajališta.¹¹ U "modernim" jezicima značenje pojma "razlikovanje" nije istoznačno i ne koristi se na isti način kod svih autora. U talijanskom jeziku po-

7 ARISTOTEL, *Nikomahova etika*, Biblioteka politička misao, Zagreb 1982, str. 128-129: "Postoje i rasudnost i bistroumnost, prema kojima kažemo kako su ljudi rasudni i bistroumni... Jer rasudnost se ne bavi stvarima koje vječno postoje i koje su nepromjenljive, niti pak svima onima koje nastaju, nego onima o kojima tkogod može dvoumiti i promišljati... (1143 a 5). Rasudnost nije ni posjedovanje ni stjecanje razboritosti, nego kao što se učenje naziva poimanjem, kad se primjenjuje znanost, tako se rasudnost primjenjuje pri porabi mnijenja; da se prosudi ono što tkogod drugi kaže o onim stvarima kojima se bavi razboritost, te da prosudi 'lijepo'; jer dobro (eu) i lijepo (καλως) jedno su te isto (1145 a 10)."

8 Usp. KUGELMAN R., *La prima Lettera ai Corinzi*, u *Grande commentario biblico*, Queriniana, Brescia 1973, str. 1160.

9 Usp. COSTA M., *Direzione spirituale e discernimento*, ADP, Roma 1993, str. 114.

10 Koji puta se umjesto pojma "duhovno raspoznavanje" koristi izraz "razlikovanje duhova", što se odnosi na pitanje predmeta odabira, tj. želi se označiti kako izbor cilja otkriva onaj "duh" koji djeluje u čovjeku u datom trenutku. Druga niža podjela odnosi se na pojam "moralno raspoznavanje", što se odnosi na slobodnu dimenziju djelovanja raspoznavanja utoliko ukoliko ju čovjek vrši. U ovom slučaju se radi o traženju volje Božje.

11 Usp. BELLOSO J. R., *Chi è capace di discernere* u *Concilium* 9 (1978) 130.

jam *discernimento* ima konotaciju pretežno spoznajnu; u francuskom jeziku *discernement* je pojmovno bliz talijanskom i označava "odluku" ili "vijećanje"; u španjolskom riječ *discernimento* znači postići poznavanje volje Božje, kako bi ju se poslije moglo izabrati i aktualizirati; u hrvatskom jeziku *moć raspoznavanja* znači: razlikovanje i prosudbenu sposobnost.

Čini se da nas uporaba pojma želi dovesti do konstitutivnog trenutka koji se odnosi na praktično polje, gdje je riječ o "praktičnom sudu". Nasuprot tomu, trebamo reći da proces raspoznavanja ustvari nikada nije apstraktan. On se odvija na konkretnom planu, u zajednici ljudi današnjice gdje se odvijaju svi procesi suprotni evanđelju. Nalazimo se pred zahtjevom biti vođeni Božjim očima prilikom izbora.

Smatram da je potrebno na liniji projašnjenja pojma iznijeti neke važne distinkcije glede duhovnog raspoznavanja, koje može biti podijeljeno kao: a) *čin* ili "duhovno djelovanje", po kojem se razvija i dozrijeva u nekoj vrlini; b) *vrlina*, tj. moć razlučivanja, unutrašnja stvarnost. Između ta dva pojma postoji bliska povezanost. Duhovno raspoznavanje može postati i *životni stil*,¹² kao svakidašnja stvarnost, podsvjesni *habitus*, običaj i duhovno iskustvo koje je trajno i sasvim spontano, traženje volje Božje; nadalje, može biti *jako vrijeme*, tj. ograničeno iskustvo u vremenu koje uključuje izričitu svijest.¹³

O pojmu "duhovan"

Taj pridjev se odnosi ponajprije na pitanje subjekta koji djeluje te nas dovodi u usku povezanost između odabira i poučljivosti Duhu Svetome na pneumatološkoj razini kršćanske antropologije. Sam izričaj "duhovno" odnosi se na treću božansku Osobu. Duh Sveti je onaj koji djeluje u srcu vjernika te ga na taj način vodi u njegovu izboru, pomaže mu u kršćanskom moralnom djelovanju. On je prvi djelatnik u tom procesu kojeg nazivamo "duhovnim" jer se sve odvija "u Duhu". Odabir je stoga duhovan samo ako proizlazi od Duha, principa djelovanja našeg kršćanskog života; alfa i omega našeg duhovnog života. U suprotnom, odabiremo po svom vlastitom mišljenju, strahujući postati robovima svojih iskustava, ili čak gore, svoga nestrpljenja, težnji i nesigurnosti. "Duhovno" se može staviti nasuprot tjelesnoj ili svjetovnoj stvarnosti. Pavao npr. govori o čovjeku koji živi "po tijelu" (usp. Rim 8).

12 SOVERNIGO G., *Eccomi, manda me*, Elle Di Ci 1987, str. 285. Što se tiče izbora kao životnog stanja, on kaže sljedeće: "Ono izražava slijedeni put da se prijede adekvatna afektivna integracija, temeljna potreba svakog ljudskog bića."

13 Usp. COSTA M., *op. cit.*, str. 121-122.

Razlikovanje duhova¹⁴ (grč. *diakrisis*)

Cini se da je nemoguće u tome kontekstu ne spomenuti veliku ignacijansku temu *razlikovanja duhova*, odnosno tradicionalni rječnik vjere koji se nalazi već u NZ (1 Kor 12,10). Upravo mnogovrsnost uzroka i činitelja koji imaju utjecaja na ljudsku aktivnost, postavljaju problem *razlikovanja duhova*¹⁵ (grč. *diakrisis pneumatón*), koji se odnosi na moć razlikovanja uzroka i naravi poticaja vlastite naravi koji određuju djelovanje. Ta tema je smatrana elementarnom u duhovnom životu prvoga monaštva. Znalo se dobro razlikovati dobre duhove koji pomažu, od onih zlih koji žele nauditi čovjeku. Svako ljudsko djelovanje promatrano je pod trostrukom analizom: izvedba čina, odluka volje djelovati na određeni način, uzroci koji su doveli volju na odluku. Također i Pavao spominje razlikovanje duhova (usp. 1 Kor 12,4ss), te ih smješta u niz "karizmi",¹⁶ tj. onih darova koji se daju nekome članu zajednice za dobro svih.

Najprije ćemo se zaustaviti na pojmu "duha", koji je u najizraavnijoj vezi s duhovnom teologijom, gdje označava naklonost ljudskoga duha prema jednom moralnom ponašanju što odgovara načelima, shemama, raznim primjerima što ih kršćanska ascetika označava izričajima kao što su: ljudski, svjetski, evanđeoski, božanski, đavolski, itd. U našem kontekstu riječ "duh" ne označava racionalni duh, niti treću božansku Osobu, nego težnju i poticaj na djelovanje na određeni način. Drugim riječima i puno jednostavnije, prepoznavamo onu tradicionalnu razliku duhovnoga na božansko, đavolsko i ljudsko, koje je potrebno radi utvrđivanja poticaja kojemu je osoba podložna. *Božanski duh* je poticaj što dolazi od Boga i djeluje na dušu redovitim načinom (preko vrlina), a na izvanredan način posredovanjem posebnih milosti, karizmi itd. *Đavolski duh* je poticaj na djelovanje što dolazi od Zloga i ima zlu svrhu navodeći na zlo. Da bi se otkrio takav duh, potrebno je

14 Sv. Ignacija se smatra jednim od najvećih učitelja u umjetnosti razlikovanja duhova, koji je dobro bio svjestan da je autentično razlikovanje karizma, Božji dar, i kao djelovanje sa strane čovjeka koji je uronjen u molitvu.

15 BOUCHET J. R., *Il discernimento degli spiriti* u *Concilium* 8 (1979) 168: "Čini se s naše strane da je razlikovanje duhova općenito svojstveno ljudima i ženama koji su na putu pomirenja sa sobom samim, koji su otvoreni božanskom i logičnom životu Duha..., koji su nakloni zajednici u kojoj žive."

16 Bilježimo s *Jeruzalemskom Biblijom*, da je *razlikovanje duhova* dar uočavanja podrijetla (Bog, priroda, Zli) karizmatičkih pojava, karizma jezika ili "glosolalija" (1 Kor 12,10), dar je hvaliti Boga izgovarajući nerazumljive glasove pod utjecajem Duha Svetoga i više manje u zanosu. "Karizma" je dar ili posebna milost koja ima tri karakteristike: 1) nije dana svima, već pojedincima; 2) dar je služenja za izgradnju tijela Kristova - kršćanske zajednice; 3) posebni je dar za uspostavljanje odnosa s Gospodinom. Govoreći o karizmi razlučivanja duhova, treba reći da je posebni dar milosti dan određenim osobama da mogu reći koje riječi i pojave dolaze od Duha Svetoga, a koje od, možda, zlih duhova.

paziti na ponašanje i izvanjsko djelovanje, kao i na nutarnje dispozicije duše. *Ljudski duh* se odnosi na samu osobu.

Dvije teme razlikovanja: vrednote i inkonzistence

a) Vrednote

Čovjek nije stvoren da bi se zatvorio sam u sebe, jer bi se u tom slučaju samouništio. Čovjek, ukoliko je osoba, stvoren je da nađe sebe. Ovdje ponovno u prvi plan dolaze ona klasična pitanja: koje su vrednote najvažnije u mom životu? Oko kakvih vrednota kola moj život? U što trošim vrijeme, novac, snagu...? Na koncu: kako ću odgovoriti na Božji poziv i tko je Bog za mene? Otkrivanje vrednota i njihovo usvajanje tvori odlučni trenutak u našem odgovoru na pitanje ljudske sudbine i usmjerava nas prema kakvoći našeg života. Nije dovoljno samo se zaustaviti pred pozivom na vrednotu, već treba ići dalje. Pascal primjećuje da Bog poziva upravo preko vrednota, tj. preko stvari koje su po svojoj naravi takve da ih želimo. Čovjek ih susreće izvan sebe: u stvarima, osobama. Vrednote su dakle temelj motiva i ljudskog stava, te u tom kontekstu ne znači drugo doli živjeti na način kako si se ti našao u sebi samome. One se tiču ponašanja i životnog stila. Vrednote, nadalje, promatramo pod dvostrukim vidom: a) *objektivne* vrednote su vidovi stvari ili osoba što određuju njihovu korisnost i težinu, upravo kao predmet ljudskog djelovanja, a ne kao predmet ljudske misli; b) *subjektivne* pak vrednote su više ili manje pravila ponašanja po kojima čovjek u svom djelovanju štuje stvarni red stvari. Nepobitno je da vrednote ne govore što činiti, nego kakav biti. One su opće težnje djelovanja, ali ne dovode nužno do samog djelovanja.

b) Inkonzistence¹⁷

U psihološkoj perspektivi, proces raspoznavanja nije dostatan za procjenu vrednota. Pored toga potrebno je isto tako ispravno razumijevanje kršćanske antropologije koja računa na konzistence i inkonzistence ljudske dimenzije. O čemu se radi? Možda je bolje reći što znači *konzistenca*. Osoba koja ima potrebu za istinskom i objektivnom vrednotom, i odabirući je, usvaja je uravnoteženo i razumski te na taj način između osobe i odabrane vrednote nastaje suglasnost - *konzistenca* (sistere cum). Subjekt i odabrana vrednota se integriraju, slažu jedno s drugim.

Naprotiv, ako osoba ima krivu potrebu i odabire lažnu vrednotu, npr. moć, između nje i odabrane pseudovrednote, doći će do odudaranja, neslaganja ili *inkonzistence*. Ili npr. ako osoba ima istinsku potrebu za Apsolutnim, odabere ga i nastoji ga interiorizirati,

¹⁷ Netemeljitost, neosnovanost; nestalnost, nepostojanost.

no to ne učini u dubini svoga bića, također i tu se susrećemo s pojmom inkonzistence. Kako vidimo, ovdje se radi o dispoziciji subjekta i njegova prethodnog iskustva što u znatnoj mjeri utječe na shvaćanje vrednota. Dvije su vrste inkonzistenca:¹⁸ *psihološka* kada se podsvjesna potreba ne slaže s vrednotama i držanjima. Npr. kada osoba podsvjesno želi biti afektivno ovisna (da ju drugi pomaže). Takva potreba je nekompatibilna s njezinim stavovima, proklamiranim vrednotama što su ponajprije orijentirani u suprotnom smjeru, tj. pomoći drugome. O *socijalnoj* inkonzistenciji je riječ kada je podsvjesna potreba u neslaganju s vrednotama kršćanskog poziva. Stavovi se radije podvrgavaju potrebi, negoli vrednotama.

2. Put duhovnog raspoznavanja

Temeljni momenti duhovnoga raspoznavanja

Da bi se čovjek mogao osobno opredijeliti za nešto, potrebno je prijeći kroz tri faze: memoriju, intelekt i volju. *Memorija*. Čovjek je biće podložno kategorijama vremena, pa je stoga razumljivo da se na svom životnom putu ne može izdvajati od vremena i povijesti. Živeći on se usmjeruje k izgradnji svoje sudbine prolazeći iz jedne anonimnosti u što autentičniji život koji uključuje i participaciju na božanskome. U toj perspektivi ljudski život koincidira s pozivom. Na toj liniji *memorija* ima važnu funkciju u kontekstu duhovnog raspoznavanja. Zašto? Zato što je ona sposobnost koja se prisjeća prošloga te prikuplja podatke i ponazočuje ih. Kao što znamo, vlastita je mnogim živim bićima kao duševna funkcija. Memorija je ono što se osjeća. Svjesno ili nesvjesno dozivamo u pamet ono što volimo kao i osobe nama drage, odnosno s kojima smo afektivno vezani. U tom slučaju se radi o tzv. *afektivnoj memoriji*, koja ima pretežno subjektivne konotacije, što više iskrivljenje stvarnosti. Vraćajući se na temu raspoznavanja, ne smijemo to preglasiti jer bi moglo biti sudbonosno po nas, nego trebamo i znati i moći gledati u krugu od 360 stupnjeva. Duhovno raspoznavanje ne treba se odvijati na deduktivan način, niti polazeći od apstraktnih načela ili danih zakona. Ono treba proizlaziti iz konkretnog života i osobnog iskustva što je apsolutno potrebno za sadržaj i konkretne vrednote duhovnog koncepta.

*Intelekt*¹⁹ je drugi činitelj što ga nalazimo u svakom procesu duhovnog raspoznavanja. On je povezan s osjećajnim podacima svijesti, gdje uz mnoštvo podataka može stvarati i apstraktne poj-

18 RULLA L. M., *Antropologia della vocazione cristiana II*, Piemme 1986, str. 25-26.

19 Grč. "noos" ("nous") između ostalog znači: pamet, razbor, razum, duša, čud, mišljenje, odluka...

move. Za ljude antičkog doba "*nous*" je bio prostor u kojem Bog prebiva u nama, šalje nam svoje poticaje i daruje nam mogućnost sve većeg sudjelovanja u božanskom životu. U *nous*-u svako ljudsko biće može pronaći jedinstveni i apsolutni Božji trag. To je Božji nacrt ljubavi što koincidira sa željom biti Njegovi. Intelekt sređuje podatke, razlikuje ih, odvaja i na koncu prosuđuje u svjetlu samog raspoznavanja. Aristotel razlikuje *aktivni* od *pasivnog* intelekta: a) *pasivni* koji se sastoji u prikupljanju i objedinjavanju dojmova; b) *aktivni* intelekt koji povezuje misli i njihove rezultate te stvara ideje. Glede raspoznavanja, intelekt treba biti u sebi pročišćen, vjerom prosvijetljen, evanđeoskim kriterijima potpomognut i darovima Duha Svetog okrijepljen. Sv. Pavao nabraja te darove u poslanici Rimljanima, Korinćanima i Filipljanima.²⁰

Volja je treći temeljni činitelj u raspoznavanju i povezana je s pojmom slobode. To je zapravo trenutak u kojem pada odluka i pristanak uz ono što je volja Božja, na način da integriramo svoju osobnu povijest u univerzalnu ekonomiju povijesti spasenja. To je čin u kojem se interiorizira riječ Božja u čovjeku i to je trenutak podlaganja naše slobode što aktualizira vlastiti poziv u nacrt spasenja. Govoreći o volji u procesu duhovnog raspoznavanja, može se upasti u dvije opasnosti: voluntarizma i intelektualizma. *Voluntarizam* se u biti protivi intelektualizmu zbog toga što daje prednost volji nad razumom. Sa stanovišta psihoanalitičkog, voluntarizam podređuje spoznajne i jezikoslovne funkcije afektivnostima, sentimentima i voljnom angažmanu, dok je *intelektualizam* shvaćanje o istini što daje prednost razumu nad voljom i sjetilnošću.

Kriterij duhovnog raspoznavanja

Raspoznavanje u kršćanstvu ne znači jedan trenutačni čin, nego se odnosi na čitav proces koji se trajno odvija između života po Kristu i naše povijesti. Kad govorimo o kriterijima, to znači željeti raspravljati o predmetu za koji se opredjeljujemo. Te kriterije treba promatrati kao instrument odabira kojeg treba izvršiti, prije svega kao utjelovljenja Božje volje.

"*Kriterion*" na grčkom jeziku znači normu ili pravilo za raspoznavanje. Glagol "*krino*" znači prosuditi, razlučiti neku stvar, čin, sud.²¹ Kriterij se odnosi na stav ili spoznajnu ljudsku funkciju koja cilja na procjenu, dakle na razlikovanje nečega, na vrednovanje. Držanje koje proizlazi poslije jest prihvaćanje ili odbacivanje predmeta koji je pred nama.

20 Usp. Rim 12,1-2; Kor 12,10; Fil 1,9-10.

21 SENC S., *Grčko hrvatski rječnik*, Reprint, Zagreb 1991. Značenje glagola grč. "*krino*", lučiti, razlikovati, birati, izabrati, više cijeniti, prosuditi.

Što se tiče "transcendentalnog" odnosa, trebamo se pitati: koji su temeljni znakovi po kojima se Bog priopćuje čovjeku? Na koje se kriterije opozvati kada je u pitanju naš duhovni interes i što čovjek treba imati pred očima da bi izvršio volju Božju? Prvi odgovor jest da postoje mnogi kriteriji koji nisu jednako primjenjivi na isti način i vrijeme. Treba vidjeti Isusove kriterije i kriterije Crkve što tvore sastavnicu kršćanskog djelovanja.

Isus pokazuje apostolima kriterije raspoznavanja, a oni se dalje proširuju na sve učenike svjedočenjem riječju i djelom. On daje naravne kriterije raspoznavanja,²² a također daje i temeljni kriterij raspoznavanja koji se tiče ljudskog držanja, a treba biti u skladu s Božjom voljom.²³ Zacijelo se susrećemo s pluralizmom kriterija i njihovim vrstama. Međutim, nisu svi kriteriji primjenjivi na isti način. Nabrojiti ćemo samo neke koji se odnose na individualno raspoznavanje:

- *Ispunjenje Božje volje.* To je temeljni napor. Znači htjeti ono što Bog želi. Štoviše, to je praktično istoznačnica za ljubav i znak je da sam nešto ispravno odabrao za svoje dobro.

- *Vjera u Isusa Krista i vjernost crkvenoj znanosti.* Također je jedan od sigurnih kriterija za prepoznavanje neke stvarnosti je li dolazi od Boga i vodi li k Bogu. Sv. Ivan kaže u svojoj poslanici: "Po ovome poznajete duh Božji: svaki duh koji priznaje: 'Isus Krist došao je u tijelu', od Boga je; svaki duh koji takvim ne priznaje Isusa, nije od Boga" (1 Iv 4,2-3). Bog govori po Isusu, Svetome Pismu ali i po Crkvi (usp. DV 10).

- *Potvrda svijesti.* Pavao dok govori o apostolskoj službi i zakonu Duha, govori o tome kako je potaknut iskrenošću da govori o Kristu (usp. 2 Kor 2,17).

- *Poniznost.* Svako djelovanje i misao ako nisu u duhu poniznosti, nisu po Božju, tj. nisu u klimi raspoznavanja. Bog se protivio oholima, a poniznima daje milost (usp. Jak 4,6).

- *Plodovi.* Kao što se stablo poznaje po plodovima, tako npr. i mnogi duhovni pokreti donose plodove.

- *Crkveno zajedništvo.* Znači imati osjećaj za Crkvu. Pavao daje veliku važnost jedinstvu tijela Kristova (Crkvi) te uspoređuje društvo s tijelom koje ostaje jedinstveno unatoč različitosti članova.

- *Potvrditi autentičnost našeg bratstva.* Primat ljubavi je znak da Bog kao stvarnost prebiva u nama. Ljubav proizvodi radost, dobrotu, strpljivost...

22 "Dobar čovjek iz dobre riznice svoga srca iznosi dobro, a zao čovjek iz zle riznice iznosi zlo, jer mu usta govore onim čega je prepuno srce" (Lk 6,45).

23 "Neće svaki koji mi govori: 'Gospodine, Gospodine!' ući u kraljevstvo nebesko, nego onaj koji vrši volju moga nebeskog Oca" (Mt 7,21). To znači da ortodoksiji treba pridodati ortopraksu.

- *Radost, svjetlo i mir*. Ne samo da se očituju u nutrini ljudskoj, nego i na izvan - u zajednici. Ovi kriteriji se mogu naći također u Isusovu evanđelju.

Struktura duhovnoga raspoznavanja

Ono je, kako smo vidjeli, kao proces u kojem Božja volja potvrđuje individualnu volju. Naš odabir trebao bi imati strukturu sličnu Isusovu izboru. Polazeći od trinitarne strukture i gledajući povijest Isusovu, predstavljamo oblik raspoznavanja.

Lik *Oca* nam se predstavlja u prvom planu kao Bog koji je sve veći.²⁴ Isus uvijek ispunja volju Očevu. On je svim svojim bićem potpuna objava Očeve volje i njegova dijaloga s čovjekom. Ako se želi upoznati i usvojiti ono što je volja Božja, povlašteno mjesto bit će ljubav i služenje siromašnom, malenom, ugnjetenom, ljubav prema čovjeku i za čovjeka. Dakle, problem nije u tome je li netko traži ili ne traži Boga, nego traži li ga ondje gdje nam je On sam rekao da se nalazi. To je za nas kršćane povlašteno mjesto susreta s voljom Božjom, napredovanja u prosudbi prihvaćanja Božje mudrosti obnavljajući svoj um. Stoga, prihvatiti i raspoznati ono što Bog hoće od nas, znači živjeti životom vjere i ljubavi.

Isusovo raspoznavanje. Zahvaljujući Isusovu raspoznavanju i mi kršćani znamo kako "raspoznati". U njegovim djelima nalazimo prototip svakog pravog raspoznavanja, tj. kako se treba učiti razlučivati. Isusov izbor potvrđuje kako je volja Božja stavljena između bezuvjetnog "ne" svijetu grijeha koji dehumanizira čovjeka, i jednoga "da" Ocu, svijetu koji treba biti izmiren. Polazeći od takvog odabira što ga je Isus činio u svom životu, autor J. Sobrino a posteriori nazire buduće kriterije prakse ljubavi koja razlučuje: a) *parcijalna inkarnacija* u povijesti: izabrati jedno mjesto povijesti - siromaštvo, ugnjetavani - elementi koji su kadri motivirati čovjeka da se ispuni volja Božju; 2) *učinkovita praksa ljubavi*: raditi konkretne i učinkovite stvari s ljubavlju; 3) *društveno-politička praksa ljubavi* koja ide za oblikovanjem cjelokupnog društva na nekoliko razina: bračnoj, obiteljskoj, profesionalnoj, prijateljskoj, itd.; 4) *Raspoloživost prema konfliktualnoj ljubavi*: Isusova ljubav prema svima, ali i protiv onih koji ugnjetavaju, tj. humanizirati sve.

Raspoznavanje u Duhu. Poslije uskrsnuća Isus šalje svoje učenike da nastave izgradnju nove povijesti. Od tada je Duh Sveti nazočan u zajednici, potičući na praksu raspoznavanja kroz povijest i izgradnju idealnog Kraljevstva, a isto tako potiče na onak-

24 Usp. SOBRINO J., *La sequela di Gesù come discernimento cristiano* u *Concilium* 9 (1978) 35-50.

vu praksu kroz povijest kakvu je Isus imao. Prvi oblik djelovanja Duha Svetoga u našoj osobnoj povijesti zbiva se na planu djelovanja: "biti vođeni Duhom Božjim" (usp. Rim 8,14). Ovakvo vodstvo nas uvodi u puninu Kristove istine i otkriva nam osobni poziv. Vrijeme kada ćemo trebati raspoznavanje utemeljeno na onome "slijediti Isusa", bit će onaj dan u kojem će kraljevstvo Božje, i sam Bog, biti sve u svima.

Polazeći od trinitarne stvarnosti i sagledavši strukturu Isusova razlučivanja, kao prvi zaključak proizlazi kako se pravo duhovno raspoznavanje uči u Isusovoj školi. Za Isusa je ljubav prema siromasima privilegirano mjesto gdje se očituje Božja volja, a siromašni,²⁵ o kojima Isus govori, nisu samo oni koji oskudijevaju materijalnim sredstvima, već i oni koji se trude oko istine i htijenja da budu poučljivi Duhu Svetome. Isus štiti ponajprije emarginirane u društvu, solidarizira se s takvima i s njima lomi kruh. Međutim, ne smijemo zaboraviti još jedan važan činitelj koji pomaže pri razlučivanju, a taj je *molitva*, koja pomaže pri razlučivanju u smislu pročišćenja osobe od bilo kojeg oblika otuđenja. Na Isusovu primjeru možemo vidjeti kako je ona sastavni dio njegova života.

Zaključak

Na kraju ovog razmišljanja zaustavimo se na trenutak dajući opći zaključak na zadanu temu. Sasvim je jasno da bi rad o ovoj temi, želeći biti potpun, trebao uzeti u obzir mnoge druge vidike i produbljenja. Svjesni smo da u tom članku nije sve iscrpljeno, što nije ni bila nakana. Svrha je bio dati jedan opći pogled pod vidom psihološko-duhovnim s njegovim karakteristikama.

Možemo ustvrditi da je naš život trajni sukob između dobra i zla i ta tenzija se potvrđuje u svakom čovjeku postajući tako stvarnost našeg duhovnog života. Na tom "putu" duhovno raspoznavanje se predstavlja kao permanentna potreba novog života usmjerena prema kršćanskim vrednotama, koje bismo trajno trebali željeti i prakticirati, te uvijek iznovice obnavljati svoj život u svjetlu vjere, evanđelja i današnjeg odgovora Bogu. Na taj put svaki je od nas pozvan i to na izvoran način odabirati, tj. "raspoznati". Potrebno je, dakle, otkriti Gospodina u svagdanjim događajima i slušati njegovu riječ te u tom kontekstu "odgovoriti". Kažemo da nije teško znati raspoznati, koliko htjeti učiniti. Zato dola-

²⁵ GS 27: Pomoći treba "starcu od svih napuštenu, stranom radniku nepravedno prezreću, izbjegliću, djetetu iz nezakonite veze koje nezasluzeno trpi zbog grijeha koji nije njegov, gladnome koji se poziva na našu savjest podsjećajući nas na Gospodinovu riječ: 'Meni ste učinili koliko ste učinili jednomu od ove moje najmanje braće' (Mt 25,40)."

zimo do zaključka da je središte važnosti raspoznavanja u samom srcu pojedinca. Znati raspoznati pomaže čovjeku da se ne boji spontanog predanja Duhu Svetom na sasvim slobodan način, koji će mu pokazati puteve, jer svi smo pozvani odvagnuti ono što je u nama djelo Gospodnje a što nije.

Izbor u raspoznavanju je izbor ponašanja životnog stila u suglasnosti s istinom kršćanske autentičnosti. To znači biti ono što Bog hoće da jesmo, biti potpuno svjesni sebe u svakoj situaciji. Dakle, ono što sam ja odabrao držim da je vrijedno, da je po Božju za mene, sada i ovdje, hvalevrijedno, otvorenost za djelovanje Duha Svetoga. Kako vidimo, raspoznavanje je zauzetost ispuniti volju Božju kako bi se ostvario njegov nacrt spasenja u mojemu životu.

DISCERNIMENTO SPIRITUALE NELLA VITA QUOTIDIANA

L'aspetto psicologico-spirituale

Riassunto

Il grande tema del discernimento spirituale non è qualcosa nuovo nella teologia spirituale. Ho diviso la trattazione in due titoli ed ho approfondito il discernimento sotto l'aspetto psicologico-spirituale. Nel primo titolo, presento il discernimento come un cammino di ricerca. Ne analizzo il suo dinamismo intrinseco in una vita di fede cristiana. Poi, mi sono soffermato rapidamente sulle fonti bibliche che parlano del discernimento: Antico e Nuovo testamento. Poi, sono passato ad una analisi terminologica della parola "discernimento" e "spirituale". Avendo in vista anche l'opera Ignaziana menzionerò l'analisi del discernimento degli spiriti, tema classico, caro allo stesso S. Ignazio, soffermandomi sui valori e sulle inconsistenze, così importante riguardo al discernimento. Secondo titolo è dedicato alla riflessione sull'itinerario per un discernimento spirituale e presento i momenti fondamentali del discernimento spirituale: la memoria, l'intelletto e la volontà. Scrivo anche sui criteri del discernimento concludendo sulla struttura del discernimento spirituale, partendo dalla realtà trinitaria presentando la struttura del discernimento di Gesù.